

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

sity Press. Vertaald als: Omer, H. (2007), *Geweldloos verzet in gezinnen. Een nieuwe benadering van gewelddadig en zelf-destructief*

gedrag van kinderen en adolescenten. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Wo keine Hoffnung ist, muss man sie erfinden. Aufsuchende Familientherapie

Marie-Luise Conen (Hrsg.) (2006). Heidelberg: Carl Auer. 238 pp. € 24,90. ISBN 978 3 89670 5631;

Wie kann ich Ihnen helfen, mich wieder loszuwerden? Therapie und Beratung in Zwangscontexten

Marie-Luise Conen & Gianfranco Cecchin (2007). Heidelberg: Carl Auer. 288 pp. € 29,95. ISBN 978 3 89670 690 4;

Wenn Eltern aufgeben. Therapie und Beratung bei conflict-haften Trennungen von Eltern und Kinder

Gianfranco Cecchin & Marie-Luise Conen (2008). Heidelberg: Carl Auer. 238 pp. €24,95. ISBN 978 3 89670 629 4.

Wat jammer dat zo weinig Nederlanders Duits lezen.

Eind 2007 ontmoette ik op het Europese congres voor gezinstherapeuten in Glasgow Marie-Luise Conen, een ervaren Duitse systeemtherapeute en opleidster die Context, Institut für systemische Therapie und Beratung in Berlijn leidt. Conen sprak mij aan over mijn presentatie over het Mobiel Lorentzproject, dat werd opgezet door het Lorentzhuisteam voor families met een veelheid aan probleemgebieden waarbij de hulpverlening is gestag-

neerd. Wij zijn deze families thuis gaan bezoeken om vertrouwen te winnen en bruggen te bouwen of te herstellen naar hun eigen krachtbronnen en naar de bestaande hulpverlening. Conen was gefraspeerd door de overeenkomsten van haar en ons werk en gaf mij naar aanleiding daarvan haar boek.

Na het lezen was ook ik getroffen door de overeenkomsten. Ik besefte hoezeer wij ons vaak beperken tot de Engelstalige literatuur, terwijl er bij onze burens zo veel te halen valt. Ik had haar al vaker gesproken, maar nu

pas drong het tot mij door dat zij boeken had geschreven over projecten die veel relevantie hebben voor Nederland. Boeken over de toepassing van gezinstherapie in weerbarstige situaties zoals bij gedwongen hulpverlening, bij families met een veelheid aan probleemgebieden en wanneer ouders hun kinderen niet meer in huis kunnen verdragen. Het lijkt mij goed de lezers van *Systeemtherapie* met deze boeken te laten kennismaken.

Het denken en de werkwijze van Conen sluiten aan op de wortels van de gezinstherapie, vooral op het werk van Salvador Minuchin en collega's met de 'families of the slums' (Minuchin, Motalvo, Guerney, Rosman, & Schumer, 1967). Conen werkte met Minuchin, die met zijn team al vroeg de zwarte wijken van New York in trok, waar alleenstaande moeders in armoede trachtten het hoofd boven water te houden. Aansluitend bij hun krachten en mogelijkheden hielp hij hen weer meer structuur aan te brengen en het gezag over hun kinderen te herstellen.

Conen liet zich verder inspireren door de ideeën van Froma Walsh (1998) over veerkracht in families. Vanaf het eerste moment richten de gezinstherapeuten uit Conens team zich op deze veerkracht, als schatzoekers die direct zien wat er goed gaat in het gezin.

**...een rustige diesel
doet het beter dan een
raceauto...**

Als derde inspiratiebron noemt Conen Gianfranco Cecchin (1987), die met zijn nieuwsgierige en onbevooroordeelde houding toegang kreeg tot gesloten deuren. Met Cecchin ontwikkelde zij een jarenlange samenwerking en wederzijdse inspiratie, die ook uitmondde in de publicatie van de drie hier besproken boeken waarvan Cecchin bij twee de co-auteur is.

Om constructief te kunnen samenwerken met het meestal uitgebreide netwerk van hulpverleners maakt Conen gebruik van de ideeën van Evan Imber-Black (1988) en voor het werken in co-therapieverband laat zij zich inspireren door het *reflecting team* van Andersen (1990).

In *Wo keine Hoffnung ist* (2006) beschrijft Conen hoe je als gezinstherapeut aan huis veel moet kunnen verdragen: honden en katten, ruziënde kinderen, tv die aan blijft staan, een buurvrouw die langskomt en gewoon blijft zitten. Zij ontmoet de familie zoals die leeft en probeert op hun eigen terrein een weggetje te vinden. Werken met een co-therapeut helpt om meer therapeutische ruimte te creëren. Co-therapeuten kunnen samen een reflectieve dialoog voeren in het bijzijn van de familie. Dit opent nieuwe ideeën en mogelijkheden voor de familie, maar is ook een goede manier om therapeuten gemotiveerd te houden en burn-out te

voorkomen. Volgens Conen is het niet nodig dat een team uit een man en een vrouw bestaat, evengoed kunnen twee vrouwen of twee mannen de familie bezoeken.

Families met veel stressgebieden moeten een groot uithoudingsvermogen hebben. Zij zitten vaak aan een lange schuldsanering vast, moeten vaak op school komen praten over de problemen met hun kinderen, verdragen lange tijd slechte woonomstandigheden en weinig toekomstperspectief. Van de therapeuten wordt hetzelfde gevraagd: rustig volhouden, niet opgeven. Een rustige diesel doet het beter dan een raceauto.

Conen benadrukt dat er voor dit moeilijke werk een degelijke scholing in de systeemtherapie nodig is. Zij waarschuwt voor huisbezoeken door onvoldoende geschoolde hulpverleners, omdat die de problematiek kunnen verergeren en daarmee ook zelf gedemotiveerd raken. Veel families zijn vastgelopen in de hulpverlening, waarbij de hulpverleners de familie beschuldigen niet mee te werken en de families de hulpverleners inadequate hulp verwijten. Deze destructieve patronen kunnen een chronisch karakter krijgen. Dan kan het tijd kosten om weer toegang te krijgen tot het gezin. Zoals de titel van het boek luidt: 'Waar geen hoop is, moet deze uitgevonden worden'. Een gedegen systemische scholing is daarbij een goede basis. Het is van belang

patronen te herkennen, meerpartijdig te kunnen blijven, een onbevooroordeelde houding in te nemen en tegelijk alert te zijn op misstanden.

Vele onderwerpen passeren de revue in *Wo keine Hoffnung ist*: (seksueel) misbruik van kinderen, kinderen die uit huis worden geplaatst of weer in het gezin worden opgenomen, ouders met psychopathologie, verslavingen, geweldsproblematiek, strijd tussen ouders en scheiding, samengestelde gezinnen, delinquent gedrag, schuldproblematiek en andere stressoren. Steeds wordt gezocht naar samenwerking met de ouders en andere betrokkenen om een uitweg te vinden die past bij deze familie en die het belang en de veiligheid van de individuele gezinsleden dient. Het aanspreken van het natuurlijke netwerk van het gezin, de grootfamilie, vrienden, burens, wordt aangemoedigd. Ook wanneer (groot)ouders zijn overleden kan in de gesprekken worden gevraagd naar hun vermoedelijke mening, hun wensen en raadgevingen.

De huisbezoeken worden door Conen gestructureerd in een fase-model. Het hele traject kan zes tot twaalf maanden beslaan en er is ongeveer 290 uur beschikbaar. In de eerste fase wordt de therapie voorbereid en wordt onderzocht of de familie wil meewerken. In de tweede fase worden de krachten en mogelijkheden van het gezin in kaart gebracht en een opdracht geformuleerd waarin

ieder zich kan vinden. Crises worden aangemerkt als ontwikkelingskanalen. In de derde fase wordt gewerkt aan nieuwe oplossingen voor problemen, fase vier richt zich op stabilisatie en afronding en in fase vijf is nazorg mogelijk. Het blijkt dat bij families die in crisis komen met een opstandige puber doorgaans zes maanden voldoende zijn en dat bij families die in een chronische crisis leven de volle twaalf maanden worden gebruikt. Er kunnen meerdere bezoeken per week worden afgelegd. De financiering van het project houdt rekening met deze flexibiliteit.

Het boek over gezinstherapie in de context van gedwongen hulpverlening (*Wie kann ich Ihnen helfen, mich wieder loszuwerden?* 2007) sluit aan bij het eerste boek. Soms zijn families niet uit zichzelf gemotiveerd en soms leidt deviant of crimineel gedrag tot een gedwongen hulpverlening.

Conen plaatst gedwongen hulpverlening in de ruimere maatschappelijke omgeving die bepaald gedrag al dan niet accepteert. Hulpverlening moet er altijd voor waken niet klakkeloos mee te werken aan controlemechanismen van de staat. Een kritische houding blijft een voorwaarde, anders kan hulpverlening cliënten koloniseren met de dominante maatschappelijke normen als uitgangspunt. Conen begrijpt dat sociale controle een noodzakelijk element is in elke

maatschappij. De kunst van de therapeutische interventie is om deviant gedrag niet alleen als risicovol te zien maar het ook te willen begrijpen. Daarvoor moet men bereid zijn de zelfwaarneming en de zelfdiagnose van cliënten te aanvaarden. Motiverende technieken, die zo vaak worden geadviseerd bij ongemotiveerde cliënten, zijn volgens Conen en Cecchin zinloos, omdat die de normen en waarneming van de sociale context als uitgangspunt nemen. Weerstand krijgt bij hen de betekenis van een poging om autonoom te blijven in een dwingende context.

Cecchin richt zich in de hulpverlening aan deze cliëntengroep op de familiegeschiedenis en plaatst het probleemgedrag van cliënten als een begrijpelijke keuze in deze geschiedenis. In een uitgebreide bespreking van een voorbeeld van een vijftienjarig meisje interpreteert hij haar drugsgebruik, schoolverzuim en impulsdoorbraken als begrijpelijk gedrag bij haar ontwikkelingsopgave om zich los te maken uit een zeer problematische en gewelddadige familie. Hij stelt dat zij zich op deze wijze verzet tegen haar gewelddadige stiefvader en de verantwoording op zich neemt om een eigen weg te gaan.

Checchin overleed in 2004. Het boek over ouders die het opgeven en hun kinderen niet meer in huis kunnen verdragen (*Wenn Eltern aufge-*

ben, 2008) is een verslag van de vele gesprekken die Conen met Cecchin over dit onderwerp had, samen en tijdens de workshops die zij verzorgden. Dit boek ademt dezelfde sfeer van samenwerking, open dialoog, nieuwsgierigheid, onbevooroordeeldheid en therapeutische presentie. Zij vragen zich af hoe het toch komt dat het heel gewoon wordt gevonden als kinderen niet meer bij hun ouders willen wonen, terwijl ouders die hun kinderen uit huis willen hebben veelal met de nek worden aangekeken. Zij verbinden dit met voor-

oordelen die de relatie tussen ouders en kinderen juist kunnen belemmeren, zoals de aanname dat ouders hun kinderen moeten liefhebben. Volgens Conen en Cecchin gaat het er veeleer om dat ouders zich om hun kinderen bekommeren omdat zij daar verantwoordelijkheid voor nemen, ook al voelen zij soms of langere tijd geen liefde of genegenheid. Kinderen voeden hun ouders ook op en vragen erom opgevoed te worden; kinderen willen gezien worden, dat is niet hetzelfde als geliefd worden.

De norm dat ouders van hun kinderen moeten houden legt een druk op ouders wanneer zij dat niet voelen. Dan voelen zij zich een foute ouder, die faalt. En dat vormt weer een hinderenis in de omgang met kinderen. Vooral moeders blijken gevoelig voor alle beelden die er bestaan van 'de goede

moeder'. Volgens Conen en Cecchin is het streven een volmaakte familie te zijn de bron van veel ellende.

Conen en Cecchin zien elk destructief gedrag en symptoomgedrag als de oplossing voor een probleem, veelal een poging om autonoom te blijven in een dwingende context. Het helpt volgens de auteurs niet om te trachten ouders op te voeden tot betere ouders. Dat versterkt vaak het gevoel van falen en suggereert dat gezinstherapeuten experts zijn die weten hoe het hoort toe te gaan in families en hoe

...besef dat instructies niet werken...

je kinderen moet opvoeden. Dit is strijdig met de houding van nieuwsgierigheid en met het verkennen van de mogelijkheden waarover families al beschikken. Zo komen de auteurs tot een opsomming van 49 vooroordelen en dominante aannames van en over ouders en 29 van en over kinderen. Ook noemen zij 52 aannames en vooroordelen van overheidsdiensten en psychosociale hulpverlening.

Conen en Cecchin onderzoeken met de ouders en kinderen of er mogelijkheden zijn om toch met elkaar onder een dak verder te leven of dat het een goed idee is dat de kinderen ergens anders onderdak vinden. Uithuisplaatsing is wat hen betreft niet strijdig met goed ouderschap. Mooi vind ik de uitspraak dat therapie met ouders die willen dat hun kinderen uit huis worden geplaatst

veel overeenkomsten vertoont met de therapie aan paren die overwegen uit elkaar te gaan.

Voorbeelden van gezinsgesprekken van Cecchin – waarbij de verbatim verslagen van de therapeutische sessie steeds worden onderbroken door een discussie tussen Conen en Cecchin over de interventies – maken hun werkwijze duidelijk. Cecchin vraagt de ouders naar de problemen die zij hebben met hun kind, reflecteert met het kind over de zorgen van de ouders maar vraagt het kind evenzeer naar de problemen die het heeft met het gedrag van de ouders, en reflecteert met de ouders over de frustraties van het kind. Het probleem wordt een relatieprobleem, dat op zijn beurt wordt geplaatst in een familiegeschiedenis en een positieve connotatie krijgt. Er ontstaat een coherent verhaal. Daar hebben kinderen en volwassenen behoefte aan.

Hoewel de auteurs meerdere malen stellen dat instructies niet helpen, komen zij zelf wel met een lijst van maar liefst 28 instructies en adviezen voor therapeuten. Maar gelukkig is een ervan een paradox: ‘besef dat instructies niet werken’.

Concluderend: gezinstherapie is met deze boeken terug bij de basis, het werken met gemarginaliseerde families. Conen staat in deze ontwikkeling niet alleen. Op veel plaatsen in de wereld komen gezinstherapeu-

ten bij families over de vloer, nemen risico en trotseren veel oncomfortabele situaties om een therapeutische verbinding met de families te kunnen vormen. Ook in het werken met gedwongen hulpverlening heeft de gezinstherapie zich op vele plaatsen ontwikkeld. En zoals wij in Nederland niet goed op de hoogte zijn van dit werk in Duitsland, lijkt men in Berlijn niet goed op de hoogte van de vele andere ontwikkelingen op dit gebied. Er zijn overeenkomsten met multi-systeemtherapie (MST), hoewel de werkwijze van Conen meer flexibiliteit kent. Ook zijn er overeenkomsten met *functional family therapy* (FFT). Eveneens herken ik elementen van het samenwerken met ouders bij het vermoeden van seksueel misbruik uit de *Signs of Safety*-methode van Turnell en Edwards (2009). Al die methoden en publicaties komen niet op de lijst voor. Daarmee krijgen de boeken soms ook iets gedateerds. Maar voor de Nederlandse context bieden ze een inspirerende en welkome aanvulling.

Justine van Lawick

Literatuur

- Andersen, T. (1990). *The reflecting team. Dialogues and dialogues about the dialogues*. London: Karnac.
- Cecchin, G. (1987). Hypothesizing, circularity, neutrality revisited. An invitation to curiosity. *Family Process*, 26(4), 405–413.
- Imber-Black, E. (1988). *Families and larger systems*.

- A family therapist's guide through the labyrinth.* New York/London: Guilford Press.
- Minuchin, S., Montalvo, B., Guerney, Jr., B.G., Rosman, B., & Schumer, F. (1967). *Families of the slums. An exploration of their structure and treatment.* New York/London: Basic Books.
- Turnell, A., & Edwards, S. (2009). *Veilig opgroeien. De oplossingsgerichte aanpak Signs of Safety in jeugdzorg en kindbescherming.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Walsh, F. (1998). *Strengthening family resilience.* New York/London: Guilford.

Transculturele vaardigheden voor therapeuten

N. Jessurun (2010). Bussum: Countinho. 379 pp. € 39,50. ISBN 978 90 469 0201 1.

'Het is tegenstrijdig dat de westerse wereld zich de grootste moeite getroost om de diversiteit van de ons omringende natuur te behouden en aan duizenden planten en dieren een beschermde status verleent, terwijl in de samenleving wordt gestreefd naar nivellering, en waar [sic] afwijkingen worden afgestraft met uitstoting' (uit besproken boek, p.23).

Multiculturaliteit is een actueel onderwerp in de samenleving. Ook in opleidingen en praktijkinstellingen is er sprake van een groeiend besef dat 'we iets moeten' met culturele diversiteit. Maar hoe dit 'iets' er precies uit moet zien, daarnaar is men vaak nog zoekende. Ook ik ben op zoek. Als witte westerse vrouw, midden dertig, geboren en getogen in Limburg (Nederland), 'gemigreerd' naar de kop van Noord-Holland en met een cliënten-

populatie waarvan minstens 75% van oorsprong West-Fries is, kan ik een boompje opzetten over provinciale cultuurverschillen, maar mijn overige multiculturele kennis is bescheiden. In mijn eigen zoektocht van 'iets moeten' kreeg ik *Transculturele vaardigheden voor therapeuten* onder ogen.

Jessurun is psychotherapeut, opleider en supervisor bij de NVRG en gespecialiseerd in interculturele problematiek. Dit boek is een vervolg op haar *Transculturele vaardigheden* uit 1993. Dat was een didactisch werkboek voor trainers en opleiders, maar omdat het ook goed bruikbaar was in de praktijk besloot Jessurun een vervolg te schrijven voor artsen, hulpverleners, therapeuten, trainers en opleiders. Hiermee wil zij bijdragen aan een bewustwording van etnocentrische tendensen en een verhoging van